

H koncu naj opozorimo, da se v slovenski javnosti tudi še ni načelo vprašanje Cankarjevega sodelovanja pri tržaški »Edinosti«, pri kateri so mu celo ponudili uredništvo, a ga je odklonil kljub dobrim pogojem. Zlasti pa še ni pojasnjeno, v koliko je bil soudeležen pri pisanju senzacionalnih »Portretnih karikatur«, ki so jeseni 1896 po Slovenskem dvignile toliko prahu in jeze in so jih po zatrdilu Frana Govekarja¹⁷ poleg njega samega pisali še trije pesniki in pisatelji Ljubljanskega Zvona. Zdi se skoraj izključeno, da bi ne bil član te trojice tudi Ivan Cankar, ki se je s tem udeležil zamenitega »literarnega boja«, tako ogorčeno bojevanega v »Edinosti«, SN, »Slovenskem Listu« in »Slovenki«.

¹ Prim. CZS II. 356. — ² Janko Glaser, Iz pisem Ivana Cankarja Anici Lušinovi. LZ 1926, 351. — ³ CZS I. 19. — ⁴ A. B., Neznana pesem. »Slovenec«, 28. julija 1899. — ⁵ CZS I. 149. — ⁶ »Slovenec«, 31. julija 1899. — ⁷ CZS I. 246—251. — ⁸ Z. Pečanov, Fran Govekar. (Odlomek iz »Literarnega boja na Slovenskem«.) »Nova Nada«, Zagreb 1897, I. 3.—4., 116. — ⁹ Fran Govekar, Pisma Ivana Cankarja meni. LZ 1934, 160. — ¹⁰ Isti, LZ 1934, 99. — ¹¹ Isti, LZ 1934, 165. — ¹² Isti, LZ 1934, 166. — ¹³ Ivan Dob, Na Drenovem, SN, 12. januarja 1898. — ¹⁴ CZS III. 337. — ¹⁵ SN, 14. oktobra 1898. — ¹⁶ SN, 12. oktobra 1898. — ¹⁷ Fran Govekar, Poslano. »Edinost«, 24. novembra 1896.

DOSTAVEK K BIBLIOGRAFIJI SPISOV IVANA PRIJATELJA

Zaradi spopolnitve bibliografskih podatkov, ki jih je objavil dr. R. Kolarič na zaglavju knjige »Duševni profili slovenskih preporoditeljev«, Ljubljana 1935, 163—170, naj navedem še sledeče izvirne literarne prispevke univ. prof. dr. Ivana Prijatelja, ki jih je njegov bibliograf svoječasnno prezrl:

- 1) Obrazi iz toplic. (Nekaj listov iz mojega dnevnika... Spisal Semen Semenovič.) Slovenec, 5.—13. novembra 1896.
- 2) Revolucija v Pasji Vasi. Kulturnozgodovinska študija. Spisal Jože Arko. Slovenec, 31. maja; 1.—26. junija 1897.
- 3) Davorina. Spisal S. Semenovič. Slovenec, 22. februarja 1898.
- 4) Primorka. Profil. Spisal S. Semenovič. Slovenec, 28.—31. oktobra; 3.—9. nov. 1898.
- 5) Na letovišču. Počitniška idila. Semen S. Ilustrirani nar. koledar za 1899, 115—119. (Celje).
- 6) Filozof. Počitniška idila. Spisal Iv. Prijatelj. Ilustr. nar. koledar za 1900, 115—127. (Celje).

RAZSTAVA TREH

K. DOBIDA

Galanda — Maleš — Mušič.

Konec marca so razstavili v Jakopičevem paviljonu trije mlajši umetniki, dva grafika in slikar, ki je pa pokazal samo gvaše, tako da je imela razstava lepo zaključen značaj. Zanimiva je bila zlasti zaradi slovaškega gosta, ki se je v Ljubljani to pot prvič predstavil.

Mikulaš Galanda iz Bratislave ni le kot Brömsejev in Thielejev učenec na praški akademiji Malešev sošolec, temveč je temu tudi precej soroden. Videti je, da je na oba močno vplivala ista šola in doba, v kateri sta se oblikovala, še najbolj pa isto duhovno okolje, v katerem sta doraščala. Galanda je zelo nadarjen grafik, kar je pokazala zbirka risb in grafičnih

listov iz dobe petnajstih let. V njegovem delu je očitna zmaga duhovnosti nad realizmom. Njegov umetniški svet je dimenzija zase, kjer se razvija življenje po svojih, toda čisto določenih zakonih. Njegovih del ne gre ocenjevati po subjektivnih merilih in primerjaje jih s stvarno resničnostjo. Čutni svet mu služi le za kar najobjektivnejše izpovedovanje notranjega doživljanja, ki hoče odkriti in podati samo bistvo predmeta. — Sprva je bil pod vplivom Muncha, enega vzornikov ekspresionizma, ki je s sugestivno mračnostjo in skrivnostno čustveno dinamiko mogočno vplival tudi na mnoge druge slovenske praške učence, zlasti na Jakca. Te početne Galandove risbe in grafike so še močno slikarsko pojmovane, vendar se ta smer kmalu umakne vplivu poznejše Picassove šole, ki goji močno poudarjeno telesnost, geometrično preprosto obliko in teži za krepkim izrazom. Ta ekspresionistični slog se prelije v ploskovito podajanje, ki neopazno prehaja v skoro kaligrafsko dekorativnost, odkoder do abstraktnega risanja ni več daleč. V zadnjih letih je opaziti težnjo po doslednem primitivizmu, s katerim doseže mogočnost. Pogostoma se oglašajo vplivi žive slovaške ljudske umetnosti, ki je tudi s svojo bogato motiviko oplodila umetnikovo delo. Vendar je Galanda, vsaj kakor nam ga je pokazala razstava, umetnik izrazito razumske konstruktivne smeri, ki je bolj svetska kot povezana z narodom, iz katerega izhaja.

Močno podoben, toda manj ekstremen je Miha Maleš, čigar razvoj gre sicer precej vzporedno z Galandovim, ostaja pa vendar zmerom trdno na zemeljskih tleh. Maleš je predvsem čustveno dojemajoč oblikovalec, ki navzlic tujim vzorom črpa poglavitno iz prirodnega, skoro sentimentalno kmetskega ustvarjalnega daru. Zlasti pa ne more nikdar popolnoma zatajiti izrazite lirčnosti, ki ustvarja toplino, kakršne pri Galandi iščeš zaman. Prav ta čustvenost je Maleša obvarovala pred nevarno privlačnostjo modnih tokov, da je ostal vselej zasidran v domači zemlji, ki mu daje svežino in izvirnost. Razstavil je več sto lesorezov in linorezov, izbranih brez prave kritičnosti. Večino razstavljenega dela, nastalega v zadnjih šestnajstih letih, smo videli že ponovno na raznih razstavah; vmes je bilo seveda tudi marsikaj umetnostno manj pomembnega. Od novejših del je bila najbolj zanimiva zbirka lesorezov »Golnik« iz leta 1935 in dve leti mlajši »Sonetni venec«. Prvo delo je močnejše in bolj zaključeno, ker je neposredno doživljeno. Ni pa to realistična podoba življenja v zdravilišču, temveč le v čutne oblike odet privid, ki se lušči iz skoro nerealne borbe teme in luči. S Prešernovim ima Malešev »Sonetni venec« skupno prav za prav le ime. Med temi grafičnimi listi jih je več formalno in čustveno prav uspelih, so pa to le povsem samostojne in docela subjektivne grafične varijacije Prešernove umetnine, ki se ji pa po občutju in globini niti od daleč ne približajo. V celoti je pregled vnovič potrdil, da si je Maleš z lesorezom v slovenski grafiki pridobil prav ugledno mesto. Razstavljene keramike so pokazale veliko nadarjenost za to panogo umetnostne obrti.

Zorana Mušiča poznamo že z nekaterih razstav kot talentiranega slikarja dobrega okusa in tankega posluha za čisto slikarstvo. To pot se je pokazal z druge strani. Razstavljeni gvaši so predstavljali skoro izključno pokrajine, in sicer značilno izbrane: daljne poglede zviška na kolodvor z množico križajočih se tirov, globoko veduto reke z nabrežji in pogled na predmestje z množico streh. Predmet je povsod tako abstrahiran, da ostane samo še barvna, čisto nerealna površina. Pa tudi ta je razdrobljena in na videz zgolj kaotičen mozaik svetlih barvnih lis na belem ozadju, krepko potegnjenih črt in nejasnih obrisov, ki se pa vendar v gledalčevem očesu zlijejo v ugodno barvno harmonijo. Videti je, da gre slikarju samo za skladno in izrazito barvno valovanje, ki naj dá podobi značilnost in lastno duhovno

oznako. Vpodobljeni predmet je slikarju samo še zato pomemben, ker sproži v njem določeno občutje. V tem abstraktnem kolorizmu, kjer se oblike razkrojé prav do nespoznavnosti, je pa poleg možnosti, da uveljavi svoj prirojeni talent, tudi nevarnost, da mladi slikar zaide v puhli artizem, ki bo brez duhovnosti in postal sam sebi cilj. Ti zanimivi in za umetnostnega sladokusca mikavni gvaši se zato zde le analiza in priprava za nekaj večjega, za kompozicijo, kjer se bodo vse slikarjeve sposobnosti uveljavile in ustvarile višje vrednote. Zdi se, da ima Zoran Mušič mnogo pogojev, da postane slikar velikega formata.

KNJIŽNI TRG IN POMIŠLJAJI

Borba za naše šolstvo. Pod naslovom »Naše šolstvo in brezposelni učiteljski in profesorski kandidati« je v februarju izšla brošura, ki sta jo izdali organizaciji brezposelnih učiteljskih in profesorskih kandidatov. Brošura ima namen, prikazati širši javnosti na eni strani obupne razmere, v katerih životari naše šolstvo, na drugi pa njihove vzroke in činitelje, ki so za te razmere odgovorni, to pa le v toliko, v kolikor je mogoče stvari spraviti v statistične oblike.

V velikem svetu divjajo boji za nov človekov obraz. Španija, Kitajska, Avstrija so najvidnejši dokazi gigantske borbe med tezo in antitezo, borbe, ki zajema polagoma in dosledno ves svet.

Ob dogodkih po teh frontah živi literatura, posebno dnevno časopisje, ki po svojih močeh zavaja tudi slovensko ljudstvo na daljna, tuja bojišča. Naše sile se izživljajo v domišljiji, naša pozornost je pod mogočnim, trajnim pritiskom najrazličnejših propagandnih sredstev usmerjena v tako zvani »veliki svet«. A pri tem izgubljam pod seboj lastna tla in pozabljamo na svoje neposredno okolje. Medtem ko se od leta do leta jasneje rišejo značaji narodov, ki so se po svetovni vojni prikopali vsaj do načelnih možnosti svobodnega razvoja in organske rasti, je podoba, da Slovenci životarimo po paradoksu: namesto da bi prisluhnili naravnemu razvoju svojega naroda, ki se vrši pri koreninah, v smeri od spodaj navzgor, in ga pospeševali, skušamo čim preprosteje razumevati borbo »velikega sveta« in jo do metodičnih potankosti presajati — od zgoraj navzdol — na naša tla ter se tako baje »vključiti v proces svetovnega dogajanja«.

Mimo borb v »velikem svetu« se bije vse polno borb tudi med nami samimi. Borimo se za knjižnico, za tiskovno svobodo, za bolnico, za poživitev tujskega prometa, za popolno univerzo, za svoboden gospodarski razvoj, za poglobitev kolodvora, za svetovne nazore oz. pristaše, za omejitve brezposelnosti, za novo šolstvo, proti centralizaciji, proti monopolizaciji in unifikaciji šolskih knjig, proti korupciji in dvojnemu zaslužkarjem, proti preveliki obremenitvi slovenskih železnic in železničarjev itd. Vse te borbe so čudovito prepletene med seboj.

Po navadi se borimo brez sistema. Ob pomanjkanju organiziranega, sistematičnega in skupnega dela za izboljšanje slovenskih razmer tvarnega in duhovnega značaja pa se nam pogosto godi kot vojaškim zdravnikom med svetovno vojno, ki jih je utegnil zanimati kvečemu še primer živečega ranjenca brez glave. Vajeni podobnih senzacij, ki si jih izmišljajo časnikarji za nevrastenično človeštvo, izgubljam smisel za stvarne, preprostejše in najbližje probleme. Borbe »velikega sveta« so često odmaknile našo pozornost od konkretnih, najbližjih nalog. Medtem ko ocenjujemo ideje in ideale velikega